

1. ЛІСОВЕ ТА САДОВО-ПАРКОВЕ ГОСПОДАРСТВО

УДК 630* 228.5 Проф. І.Ф. Калуцький, д-р с-г. наук – Прикарпатський НУ
ім. Василя Стефаника; інж. Р.В. Осташиук – ДП "Івано-Франківське
лісове господарство"

ЛІСОВЕ ГОСПОДАРСТВО В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ТА ПЕРСПЕКТИВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ліси Українських Карпат відіграють важливу захисну, санітарну, гідрокліматичну, рекреаційну та природоохоронну роль. Вони здатні нагромаджувати багато вуглецю, зменшуючи цим самим парниковий ефект, тому потребують перегляду та розроблення нових стратегічних підходів щодо організації та ведення лісового господарства.

Ліс – національне багатство кожної держави. Від його стану значною мірою залежить економіка країни, екологічна ситуація, добробут сучасного та майбутніх поколінь. На ліси Українських Карпат, які займають 7,4 % території України, припадає 20 % її лісового фонду.

Українські Карпати розташовані в оптимальній для лісових формацій частині Середньоевропейської широколистяно-лісової зони. Вони характеризуються невеликими абсолютними висотами, лагідним рельєфом, багатими буроземними ґрунтами і найпродуктивнішими в Європі мішаними з ялиці, смереки й бука лісами. Тут зосереджена майже половина видів флори і більш ніж половина видів фауни України. На цій території випадає найбільша в Україні кількість опадів, які не лише живлять численні притоки двох великих річок – Дністра й Тиси, але й акумулюють величезну руйнівну силу. Лісовий покрив виконує тут надзвичайно важливу ґрунтозахисну й водорегулювальну роль.

Ліси Карпат мають важливе водоохоронне, гідрокліматичне, протиерозійне, санітарно-гігієнічне та ресурсне значення. Унаслідок понад п'ятисотлітньої історії активного господарського освоєння, лісистість зменшилася майже вдвічі (М.А. Голубець, 2002), значно знижена верхня межа лісу (переважно в Закарпатті), на великих площах корінні змішані ліси замінені монокультурами смереки, частими стали інвазії шкідників і грибні епіфітотії, вітровали, всихання, поверхневі геодинамічні процеси. Упродовж останніх десятиріч сталися катастрофічні повені. Тому особливої актуальності набуває аналіз екологічних і соціально-економічних проблем, виявлення причин та оцінка небажаних змін, які відбуваються в Українських Карпатах.

Українські Карпати протягом тривалого періоду були поділені між різними країнами, які по-хижацькому експлуатували лісові багатства краю. Історія лісового господарства в Карпатах починається ще в феодальний період і тісно переплітається з історією землеробства, виникненням і розвитком феодальних форм власності на землю. Лісове господарство цього періоду мало примітивний характер і зводилось головним чином до лісокористування. Лі-

совідновлення і лісовирощування здійснювали у виняткових випадках у державних лісах та для створення парків біля палаців і поміщицьких маєтків [1].

У Х ст. значного поширення набула вогнева система землеробства, яка проіснувала до ХІХ ст. і призвела до знищення величезних площ лісів. За цією системою ліс на окремих ділянках спалювали, а збагачений попелом ґрунт використовували протягом 3-4 років під зернові культури. Після чого ці площі перетворювалися в пасовища або знову заростали лісом. Значно збільшилося вирубування лісів в ХІІІ ст. у зв'язку з появою в Закарпатті німецьких переселенців, що було обумовлено розвитком товарного землеробства, з одного боку, і добуванням солі в с. Солотвино – з іншого (О.І. Шаблій, 1966).

У ХІІ-ХІІІ ст. у Східному Закарпатті деревина використовувалася для кріплення в соляних шахтах, виготовлення тари для солі, а також плотів, на яких сіль сплавляли вниз по р. Тисі. Значну кількість заготовленої деревини як в Закарпатті, так і Прикарпатті, використовували як паливо для виплавляння заліза і скла. Наприкінці ХVІІІ ст. розпочалося виробництво деревинного вугілля, яке було необхідне для виплавляння заліза. У цей період розпочали роботу залізні гуті в Кобилецькій Полянці, пізніше в Требушанах, Турі-Реметах. Уперше на Прикарпатті залізна гута розпочала роботу в с. Старий Мізунь у 70-х роках ХVІІІ ст., пізніше в Надвірній і Сколе. Для виробництва деревинного вугілля використовували чимало деревини.

Багато деревини, особливо букової, використовували для виробництва поташу, який йшов для виготовлення скла, мила, фарб та експортувався в інші країни. У цей період було знищено тисячі гектарів цінних букових лісів у регіонах розташування залізних гут та гут з виробництва скла. Надмірні рубання лісу в цей період (ХVІІІ ст. і перша половина ХІХ ст.) здійснювали переважно вздовж сплавних річок і доріг. Тоді ж знищено значні площі лісів у південно-східній частині Закарпаття і Мармурешських горах, де навмисне вирубували ліси з метою збільшення площ пасовищ. Власники вирубували ліс спочатку в нижній частині схилів (в долинах), а потім й у верхній.

Таким чином, вже у феодальний період починає проявлятися нещадне, споживацьке ставлення до лісу. Значні, нерегульовані рубання з метою одержання деревини і збільшення площ сільськогосподарських угідь призвели до скорочення площі лісів, погіршили їх породний склад. Зазвичай, вирубуванню підлягали такі цінні породи, як дуб і бук, а їх місце займали менш цінні й другорядні листяні породи (береза, осика), які успішно поновлювалися природним шляхом. Надмірна експлуатація лісів, а також відсутність необхідних лісопоновлювальних заходів, призвели до негативних наслідків: з'явилися сотні гектарів пустирів і малоцінних насаджень [2].

У другій половині ХІХ ст. карпатський ліс сплавляли як на східні, так і західноєвропейські ринки. Деревину вивозили в круглому і обтесаному вигляді, а також у вигляді пиломатеріалів. Високоякісну дубову деревину постачали у Францію, де її використовували для виробництва меблів, столярних виробів і бочок. Тільки для соляних шахт щорічно заготовляли 100 тис. м³ ділової деревини. Вирубування лісів особливо посилилося після будівництва залізничних колій через великі лісові масиви.

Наприкінці ХІХ ст. хижацьке господарювання у карпатських лісах зі застосуванням примусово-вибіркових і суцільних рубань, що проводилися на

великих площах і крутих схилах, призвели до ослаблення деревостанів і поширення вітровалів. За даними багатьох вчених (А. Златник, 1934; М. Часкоци, 1874; М. Шигет, 1897; С. Генсірук, 1971 та ін.), в період 1868-1869 рр. тільки в Закарпатті і Прикарпатті було знищено вітровалами майже 24 тис. га лісів, а це приблизно 8 млн м³ деревини. Внаслідок несвоєчасного оброблення вітровальної деревини розмножилося безліч шкідників (короїдів), що в наступні роки спричинило всихання насаджень на значних лісових площах.

До XIX ст. лісоводи Карпат орієнтувалися, переважно на природне відновлення вирубаних лісів. Під час вирубувань для цього залишали 10-15 шт. насіннєвих дерев на 1 га. Але такий метод лісовідновлення вже не міг дати бажаних результатів внаслідок нещадного вирубування лісів на значних площах у попередні роки та знищення вітровалами і всиханням великих площ лісів через розмноження шкідників. Тому відновлення лісів наприкінці XIX ст., поряд з природним, розпочато штучне лісовідновлення, шляхом створення лісових культур, спочатку у Закарпатті, а пізніше – і в Прикарпатті та Буковині.

На початку XX ст. у Карпатах, разом з лісозаготівельною галуззю, яка вже існувала здавна, утворилася ще низка лісових галузей. Лісове господарство виділилося в окрему галузь (із сільського господарства), механічне оброблення деревини (лісопиляння) і хімічне перероблення (піроліз деревини), мебелеве та сірникове виробництва та інші. Власниками промислових лісопереробних підприємств ставали здебільшого іноземні капіталісти (німецькі, австрійські, англійські та інші). Лісові галузі працювали головним чином для задоволення потреб метрополій і країн Західної Європи [5].

У першій половині XX ст. (період між світовими війнами) ліси нещадно знищували, скорочувалися площі, покриті лісом. Унаслідок поділу, після першої світової війни, території Карпат між Чехословакією (Закарпаття), Польщею (Західне Прикарпаття) і Румунією (Східне Прикарпаття), на кожній з зазначених територій розвиток здійснювався відокремлено. За даними С.А. Генсірука (1971), у Закарпатті впродовж 1920-1930 рр. покрита лісом площа зменшилася з 612,3 тис. га до 574,5 тис. га, що свідчить про знищення лісів і перетворення лісових угідь у сільськогосподарські. Зменшилася частка державних лісів – з 55 % до 53,3 % та приватних – з 30,3 % до 14,2 %, водночас зростала частка лісів, що належали акціонерним компаніям. За даними В. Белоуса (1962), за цей же період (1920-1930 рр.) загальний об'єм заготівель лісу зріс з 649,8 тис. м³ до 1508,3 тис. м³ і 40 % заготовленої деревини, переважно ділову, поставляли на експорт.

Таке значне знищення лісів відбувалося в цей період і на Прикарпатті. Тривав свідомий процес перетворення лісових угідь у сільськогосподарські. Частка державних лісів становила 40 %. Велика площа лісів належала різним фірмам, які займалися переважно лісопилянням. У тодішньому Станіславському воєводстві працювало 99 великих і середніх, а також 305 дрібних деревообробних підприємств, що займалися первинним переробленням лісу, продукція яких йшла на експорт. Професор С.А. Генсірук (1971), аналізуючи використання ресурсів заготовленої деревини на Закарпатті і Прикарпатті у цей період, дійшов до висновку, що вони були сировинною базою європейських країн.

На Буковині площа лісів у цей час становила 199 тис. га, 16 % із них належали державі, 29 % – приватним особам і 55 % – церкві й іншим власни-

кам. Деревина, що заготовлювалася в лісах Буковини, в цей період йшла переважно на експорт і тільки незначну частину її переробляли дрібні деревопереробні підприємства, яких в 1930 р. налічувалося 1462 [5].

Хоча перші спроби лісовідновлення, шляхом посіву та створенням лісових культур, у Карпатах були ще в XIX ст., лісокультурна справа тут розвивалася повільно, через відсутність механізації робіт. Тільки у 30-х роках минулого століття обсяги лісовідновних робіт зросли, але відновлювали ліси переважно ялиною, навіть на лісосіках, де було зрубано букові та ялицеві ліси, що призвело до створення на значних площах, нестійких до хвороб і вітрів монокультур ялини. Тоді ж розпочато проведення і догляд за молодими насадженнями і лісовими культурами. Освітлень в ялинових насадженнях не проводили, прочищення здійснювали у віці 11-20 років для регулювання складу насаджень. Прорідження виконували з періодом повторюваності 10-15 років, для кращого провітрювання насаджень, завдяки чому їх менше пошкоджували грибкові захворювання.

Аналізуючи розвиток лісової справи у Карпатах, від феодального і капіталістичного періоду до другої світової війни, професор С.А. Генсірук робить висновок, що лісове господарство розвивалося набагато повільніше, ніж лісова промисловість. Інтенсивне вирубування лісів та недостатнє їх відновлення призвели до тяжких наслідків. На території Карпат появилися десятки тисяч гектарів незаліснених площ та розладнаних малоцінних насаджень. На території нинішніх західних областей України з 1923 по 1938 рр. лісова площа скоротилася на 60 тис. га. Знищення лісів Карпат продовжувалося і під час німецької окупації цієї території в період другої світової війни [6].

Антропогенна трансформація біогеоценотичного покриву Українських Карпат у XIX і на початку XX ст. призвела до зміни структури та зниження біологічної стійкості лісових екосистем. Первинні лісові фітоценози, які ефективно виконували водорегулювальні та ґрунтозахисні функції, майже не збереглися. Цим частково можна пояснити посилення ерозії ґрунтів, появу селів, зсувів, обвалів, снігових лавин, повеней. Швидкі темпи різноманітних деградаційних сукцесій біоценотичного покриву антропогенного характеру, передусім зміна корінних фітоценозів на штучні, розладнання деревостанів, їх нераціональна експлуатація призвели до збільшення поверхневого стоку та активізації ерозійних процесів (Гамор, 1999).

У повоєнні роки (1944-1958 рр.) лісам Карпат було завдано значної шкоди. Фактичне вирубування лісу вдвічі-тричі перевищувало науково обґрунтовані нормативи. За даними А.Г. Солдатова (1960), для головного користування було відпущено понад 84 млн м³ деревини і ще 8 млн м³ ділової деревини, за цей же час, одержано від рубань доглядових за насадженнями у лісах Карпат. Таким чином, ліси Карпат за цей період дали понад 92 млн м³ високоякісної деревини для задоволення різноманітних потреб народного господарства.

Інтенсивна експлуатація лісів призвела до виснаження лісосировинного потенціалу Карпат, зниження водоохоронно-захисної ролі гірських лісів. Запаси стиглих і перестійних насаджень за цей період зменшилися на 48 % [3]. Із загальної кількості щорічно заготовлюваної в лісах Карпат деревини в малолісні області України та Росію вивозили 51,2 % (у середньому за п'ять років),

решту використовували на місці. У цей період швидкими темпами в регіоні Карпат розвивається перероблення та оброблення деревини, набуває розвитку меблева промисловість, виробництво паперу та лісохімічна промисловість. На базі лісового фонду Карпат функціонувало чимало підприємств.

Табл. Кількість підприємств, які працювали на базі лісового фонду Карпат у 1959 р. (А.Г. Солдатов, 1960)

Області	Всього підприємств	Зокрема				
		лісгоспи	лісозаготівельні	деревообробні	паперові	лісохімічні
Закарпатська	355	16	49	286	1	3
Станіславська	364	9	113	239	1	2
Чернівецька	190	7	33	150	-	-
Львівська (гірські райони)	325	6	57	258	2	2
Разом	1234	38	252	933	4	7

Як видно з табл., найбільше діяло лісозаготівельних і деревообробних підприємств, основну масу із них становили дрібні, малопотужні [4]. Лісозаготівельні підприємства забирали з лісосік здебільшого ділову деревину і мало переймалися тим, в якому стані залишаються лісосіки. На лісосіках залишалися тонкомірною деревина, вершини, гілки і сучки, які захарашували ділянки і становили небезпеку для лісу в пожежному аспекті. За даними С.А. Генсірука (1964), до 1955 р. на кожній лісосіці залишалося більше 10-15 % заготовленої деревини (без відходів).

Перероблення деревини на багатьох дрібних, малопотужних деревообробних підприємств призводила до нераціонального використання сировини та засмічення відходами довкілля.

Щодо лісовідновлення, то в перші повоєнні роки лісокультурні роботи виконували в незначних обсягах, площі вирубок значно перевищували площі створюваних лісових культур, а природне відновлення не завжди давало позитивні результати. До 1955 р. у державних лісах Закарпатської, Івано-Франківської і Чернівецької областей нагромадилося 89,4 тис. га невідновлених вирубок лісів [5]. Крім цього, за період 1957-1960 рр. понад 500 тис. га лісів було пошкоджено вітровалами і буреломами [7]. Все це знижувало захисні властивості гірських лісів.

Ситуація, що склалася наприкінці п'ятдесятих років у лісовому господарстві Карпат, коли одні підприємства займалися лісовідновленням і лісовирощуванням, а інші вирубуванням лісу, "збиранням врожаю", стримувало здійснення заходів з відновлення і раціонального використання лісових ресурсів. Стало очевидним, що найбільший взаємозв'язок між процесами відновлення, лісовирощування і рубання лісу може бути досягнуто лише в тому разі, коли господарюючі організації, які здійснюють ці процеси, об'єднані в один господарський організм, який би виконував функції відтворення і використання лісових ресурсів. На цій основі наприкінці 50-х років було об'єднано підприємства лісового господарства і лісозаготівельної промисловості. З метою покращення ведення лісового господарства і лісозаготівель, швидкого відновлення лісових ресурсів і посилення водоохоронно-захисної ролі лісів, підви-

щення продуктивності і біологічної стійкості насаджень лісове господарство було об'єднано з лісовою промисловістю і було організовано лісокомбінати в Закарпатській, Івано-Франківській і Чернівецькій областях і лісгоспази у Львівській області. Майже вся та велика кількість різних підприємств (табл.) була об'єднана в 40 комплексних лісових господарств – 34 лісокомбінати і 6 лісгоспзгів.

Виробнича діяльність лісокомбінату охоплює весь комплекс робіт – від вирощування лісу до заготовлення і глибокого перероблення деревини. У функції лісокомбінату входила також охорона лісу, використання не деревної продукції лісу, а також підсобне господарство. Комплексне лісове підприємство, маючи власний автопарк і потужну ремонтну базу, мало змогу ремонтувати і будувати лісові дороги, підтримувати в справному стані обладнання.

Метою запропонованої економічної інтеграції лісового господарства, лісової і деревообробної промисловості є створення сприятливих умов для раціонального ведення лісового господарства, відновлення і комплексне використання лісових ресурсів, підвищення продуктивності і біологічної стійкості насаджень, а також покращення водоохоронних, водорегулювальних, ґрунтозахисних, кліматоутворювальних, санітарно-гігієнічних та ін. корисних функцій лісу.

Важливою особливістю ведення лісового господарства, що впливала із стану одержаних від попередніх господарів лісів і зростаючих потреб їх раціонального використання, стала необхідність інтенсифікації лісокористування при забезпеченні науково обґрунтованого відновлення високопродуктивних, технічно цінних, корінних деревостанів, підвищення стійкості лісів до несприятливих умов і покращення їх регулятивної ролі в екосистемах.

Інтеграція справила позитивний вплив на всі ланки лісопромислового комплексу. Цей позитивний вплив проявився, передусім у покращенні лісгосподарських заходів і нормалізації лісокористування. За даними С.А. Генсірука (1971), обсяг рубань головного користування зменшився з 6 млн м³ у 1959 р. до 1,8 млн м³ у 1968 р. до розрахункової лісосіки. Замість суцільних рубань широкого поширення набули поступові і вибіркові рубання. Значно покращилась якість лісокультурних робіт. З 1961 р. створюються переважно змішані лісові культури відповідно до типів лісу. Багато уваги приділялося реконструкції насаджень. За перші десять років роботи комплексних підприємств (1959-1970) було ліквідовано розрив між площами вирубування і садінням лісу, реконструйовано і переведено в цінні насадження понад 20 тис. га малоцінних молодих лісів.

Тісний зв'язок лісового господарства з галузями промисловості, що переробляють деревину, зумовив перероблення тонкомірної деревини від доглядових рубань у молодняках, лісосічних відходів та відходів від первинного перероблення, що дало велику економію ділової деревини, пиловної сировини та ін. Позитивним у веденні комплексного лісового господарства є виконання значних робіт з обстеження і картування лісових ґрунтів і типів лісу. Це послужило основою для розроблення заходів із ведення лісового господарства на науковій основі [1]

Створення на базі розрізнених підприємств лісового господарства, лісозаготівельних, дрібних деревопереробних та меблевих – потужних лісоком-

бінатів з закріпленням за ними сировинної бази дозволили залучити до їх розвитку значні інвестиції. Результатами праці багатогалузевого підприємства насамперед скористалася лісогосподарська галузь. Крім будівництва доріг у лісах, цей період (1960-1995 рр.) характеризується створенням надійної на генетико-селекційній основі лісонасіннєвої бази, створенням базових розсадників у карпатських областях, запровадженням механізації на доглядових рубаннях і канатних установок на головних рубаннях тощо. Щорічно від прибутку, одержаного лісокомбінатами від переробних галузей (меблеве, плитне, лісохімічне), виділяли значні суми коштів на потреби лісового господарства.

У лісокомбінаті було створено умови для комплексного використання не тільки заготовленої на підприємстві лісосировини (хвойна лапка, дрова, технологічна сировина, відходи лісозаготівель, будівельний ліс, пиловник та ін.), а й великої кількості закупленої деревини із за меж регіону Карпат. Лісокомбіinati завозили щорічно понад один млн м³ технологічної та фанерної сировини, яку переробляли на готову продукцію.

В окремих лісокомбінатах частка власних коштів у фінансуванні лісового господарства становила 80 % і більше. Звичайно це не могло не позначитися на рівні ведення лісового господарства. Значну роботу виконали лісокомбіinati зі створення природо-заповідних об'єктів у лісах регіону. На світовому конгресі, який відбувся на початку дев'яностих років в Туреччині, рівень ведення лісового господарства у тодішньому об'єднанні "Прикарпатліс" названо серед кращих у світі.

Не виправдали сподівання реформування лісового господарства, здійснені за ініціативою обласних рад (Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької) у 1992 і 1995 рр. У 1992 р. Указом Президента України було створено обласні управління лісового господарства, які були наділені тільки контрольними функціями без підпорядкування лісогосподарських підприємств. Утворення цих управлінь було непередуманим і вони виявилися непрацездатними. У 1995 р. також Указом Президента України лісове господарство як галузь відділене від комплексних підприємств і передано обласним управлінням лісового господарства, Міністерства лісового господарства України.

Переведення новостворених лісгоспів на бюджетне фінансування, якого постійно було обмаль, а від акціонерних товариств лісгоспи практично не одержали основних засобів при розподілі майна, призвело до обмеженого виконання основних лісогосподарських робіт, знизився рівень оплати праці, почався відтік кваліфікованої робочої сили. Вихід із ситуації, що склалася, був один – повертатися до перевіреного методу роботи в комплексі. Реалізувати деревину від доглядових рубань, впроваджувати на окремих підприємствах первинне перероблення деревини, відправляти деревину в круглому вигляді на експорт та інше. В останнє десятиріччя ХХ ст. ускладнилася ситуація з охороною лісів. Складна соціально-економічна ситуація у країні призвела до безробіття в гірських населених пунктах, збільшилися самовільні рубання лісу, стали частішими самозахоплення земель лісового фонду місцевим населенням.

За останні десятиріччя працівники лісового господарства докладають зусиль, щоб виправити помилки минулого та забезпечити екологічно збалансоване господарювання шляхом лісовирощування і лісокористування. Уже з

1971 р. лісозаготівлі в Карпатах здійснюють у межах розрахункової лісосіки, а з 1991 р. їх обсяг знизився до 60-70 % науково обґрунтованої норми, затвердженої на державному рівні.

Що стосується масштабів площ лісів, охоплених суцільними рубаннями головного користування і площ відтворення лісів, то за 1990-1999 рр. у державних лісах Карпатського регіону суцільно зрубано їх на площі 66,3 тис. га, а відтворення проведено на площі 75,1 тис. га. Досягнуте співвідношення вирубування і відновлення лісів у Карпатському регіоні цілковито відповідає вимогам сталого розвитку території Українських Карпат. Проте зменшення площ лісів у минулому, їх невідповідне територіальне розміщення, погіршення якісного складу істотно позначилося на стані рослинного покриву та екологічній ситуації.

На переконання науковців (Голубець, Царик, 1982; Малиновський, Царик, 1996; Бігун, 1999; Фурдичко, 2002 та ін.), основними причинами, які призвели до сучасного незадовільного стану лісів у Карпатах, є зміна породного складу, за якої не враховувалися лісорослинні умови природних екотипів лісу (корінних деревостанів); надмірні рубання в минулому; зниження верхньої межі лісу на 150-200 м; техногенний вплив на лісові екосистеми, що призвело до зниження стійкості ландшафтної екосистеми Карпат загалом (Голубець, 2000). Тому особливої актуальності набуває аналіз екологічних і соціально-економічних проблем, виявлення причин та оцінка небажаних змін, які відбуваються в Українських Карпатах.

Такий аналіз актуальний ще й тому, що "Рамковою конвенцією про охорону та сталий розвиток Карпат", підписанням якої Україна задекларувала дотримання європейських підходів в управлінні територіями, передбачено здійснити найближчим часом перехід на принципи екологічно збалансованого управління лісами та здійснити оптимізацію лісокористування на засадах сталого ведення лісового господарства. При цьому, варто зазначити, що такий перехід неможливий без постійного наукового супроводу всього комплексу як лісогосподарських робіт, так і різних форм користування лісовими ресурсами, зокрема й рекреаційними.

Враховуючи специфіку гірських лісів, а також активізацію природних, передусім зсувних, селевих процесів і катастрофічних повеней в Українських Карпатах протягом останніх десятиліть, назріла потреба в удосконаленні законодавства, зокрема, яке стосується гірських лісів, яке б передбачало збільшення лісистості Карпат на 10-15 %, оптимізацію вікової та породної структури лісів на водозборах, створення оптимальної мережі доріг, впровадження природооохоронних технологій, удосконалення нормативної бази ведення лісового господарства на принципах збалансованого розвитку [7].

Аналізуючи співвідношення приросту і заготівлі деревини на один гектар в Карпатському регіоні порівняно з такими європейськими країнами як Німеччина, Угорщина, Австрія та інші виявляємо, що в цих країнах використання річного приросту деревини майже в два рази вище. Отже, приходимо до висновку, що надто помірні рівні заготівлі і невідповідна класифікація лісових територій негативно впливають на якість ведення лісового господарства і призводять до втрати цінного стійкого продукту.

Назріла потреба, для запобігання подальшим втратам, переглянути класифікацію типів лісів і цілей ведення лісового господарства з обмеженим лісокористуванням з метою визначення на перспективу потенційної сталої заготівель. Необхідно запровадити свідоцтво початку сталою ведення лісового господарства, що ставатиме дедалі важливішою умовою забезпечення доступу до експортних ринків більш високоякісних товарів. Перегляд технічних нормативів рубання лісу і планування ведення лісового господарства можна здійснити у контексті розроблення національного стандарту сталою ведення лісового господарства. Такий перегляд має базуватися на об'єктивній оцінці економічної, екологічної та соціальної цінності лісів і використовувати досвід інших європейських країн.

Фінансування рубань догляду за лісом в оптимальних обсягах забезпечить в майбутньому якість деревини і стійкість забезпечення деревиною. Недостатні доглядові рубання, особливо в останні 15 років, ведуть до того, що в деревостанах збільшується кількість пошкоджених дерев, більш сприятливих до хвороб і пагубних явищ, таких як вітри і пожежі. Якщо ситуацію не змінити, то недостатні інвестиції у доглядові рубання впливатимуть на продуктивність лісів і сталість майбутніх поставок більш якісних лісоматеріалів.

Відповідно до Кіотського протоколу, створення потенційно нових лісів на непродуктивних сільськогосподарських угіддях, покинутій орній землі, та тій, що в підпорядкуванні сільських рад і площах, очищених від непродуктивного природного лісового покриву, можуть бути місцем вкладання інвестицій у лісовідновлення. Такі лісонасадження можуть збільшити масштаб і підвищити продуктивність лісового господарства регіону, залучивши водночас значне міжнародне фінансування з ринку торгівлі квотами на викиди парникових газів.

Стала заготівля побічної продукції лісів регіону, її перероблення і збут можуть бути одним з додаткових шляхів отримання економічної віддачі. Поліпшення збуту грибів, горіхів, ягід, меду, м'яса дичини та ін. продуктів буде сприяти виробництву екологічно чистих харчових продуктів.

Карпатський регіон має великий потенціал щодо задоволення певної частки зростаючого ринку лісового туризму. Доступність для відвідувачів, якість умов, цінні рекреаційні ресурси (джерела мінеральних вод, лікувальні грязі, сприятливі кліматичні умови), потенціал надання послуг з еко-туризму, таких як походи, відпочинок у кемпінгах, велотуризм, кінний туризм, подорожі історичними місцями та інші дадуть змогу багатьом бажаючим скористатися вигодами від лісового відпочинку. Разом з тим, розвиток лісового туризму в регіоні – це і додаткові надходження у місцевий бюджет та додаткові робочі місця для місцевого населення.

У лісах регіону є значні запаси дров'яної деревини, яку використовують у незначних обсягах. Використання енергії деревного палива дасть змогу зменшити залежність від видів викопного палива і замінити їх місцевим, нешкідливим з точки зору вуглецевих викидів та сталим альтернативним джерелом. У міру розвитку сталої лісозаготівлі та механізмів гарантування довготермінового постачання лісових ресурсів, враховуючи дрібну деревину, інвестиції у системи, які працюють на деревному паливі, можуть бути економічно конкурентними і прийнятими для одержання підтримки за схемами "зелених" інвестицій чи проектами спільного впровадження у рамках Кіотського протоколу.

Висновок. Ліси сьогодні розглядають не лише як джерело деревини та лісової продукції, як це було в попередні століття, але й як найвагоміший середовищуєтворювальний, захисний та природоохоронний чинник, найменш антропогенно змінений природний комплекс, що робить великий внесок у збереження екологічної стабільності та біорізноманіття країни. Вони здатні нагромаджувати багато вуглецю, зменшуючи цим самим парниковий ефект, тому потребують перегляду та розроблення нових стратегічних підходів щодо організації та ведення лісового господарства. Пріоритетами при цьому мають бути: збільшення лісистості території до науково обґрунтованого оптимального рівня; підвищення продуктивності, поліпшення якісного складу лісових насаджень; нарощування природоохоронного потенціалу лісів та збереження їх біологічного різноманіття; підвищення стійкості лісових екосистем до впливу негативних чинників середовища, змін клімату; розширення застосування методів раціонального використання лісових ресурсів.

Як видно з наведеного вище, визначальною ланкою раціонального лісокористування і сталого розвитку лісового господарства Українських Карпат є екологізація лісогосподарської діяльності.

Література

1. Генсирук С.А. Комплексное лесное хозяйство в горных условиях / Степан Антонович Генсирук. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть". – 1971. – 284 с.
2. Генсирук С.А. Ліси України / Степан Антонович Генсирук. – К. : Вид-во "Наук. думка", 1992. – 408 с.
3. Генсирук С.А. Історія лісівництва в Україні / С.А. Генсирук, О.І. Фурдичко, В.С. Боднар. – Львів : Вид-во "Світ", 1995. – 424 с.
4. Значення лісів Карпат в економіці народного господарства України : зб. статей / наук. ред. Логінов Б.Й., Солдатов А.Г. та інш. – К. : Вид-во "Юніор", 1960. – С. 9-22.
5. Лесной комплекс в Карпатах / В.Ф. Верес, С.К. Горошко, Э.Я. Оксанич и др. – М. : Изд-во "Лесн. пром-сть", 1983. – 232 с.
6. Стан і перспективи сталого розвитку лісового господарства і лісової науки // Наукові основи ведення сталого лісового господарства : матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 28 жовт. 2005 р. / Ін-т гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака. – Івано-Франківськ, 2006. – 161 с.
7. Фурдичко О.І. Карпатські ліси: проблеми екологічної безпеки і сталого розвитку / Орест Фурдичко. – Львів : Вид-во "Бібльос", 2002. – 192 с.

Калуцкий И.Ф., Остапчук Р.В. Лесное хозяйство в Украинских Карпатах: исторический аспект и перспектива устойчивого развития

Леса Украинских Карпат играют важную защитную, санитарную, гидроклиматическую, рекреационную и природоохранную роль. Они способны накапливать много углерода, снижая парниковый эффект, потому существует необходимость в пересмотре и разработке новых стратегических подходов относительно организации и ведения лесного хозяйства.

Kalutsky I.F., Ostashuck R.V. Forest household in the Ukrainian Carpathian mountains: historical aspect and prospects of permanent development

Forests of the Ukrainian Carpathian mountains play a great role in water, ground protection, sanitary-hygienic, hydro-climate, recreation and resources. As a result of five-hundred historical active household learning, forests have halved. The stock of forests and its aged structure have changed. It had a great influence on its execution above mentioned functions. Only ecology and permanent development of forest household will secure the forests' execution of various nature functions.